

EDVARD
RADERFURD

KINA

I TOM

Prevela
Aleksandra Čabraja

■ Laguna ■

Naslov originala

Edward Rutherford

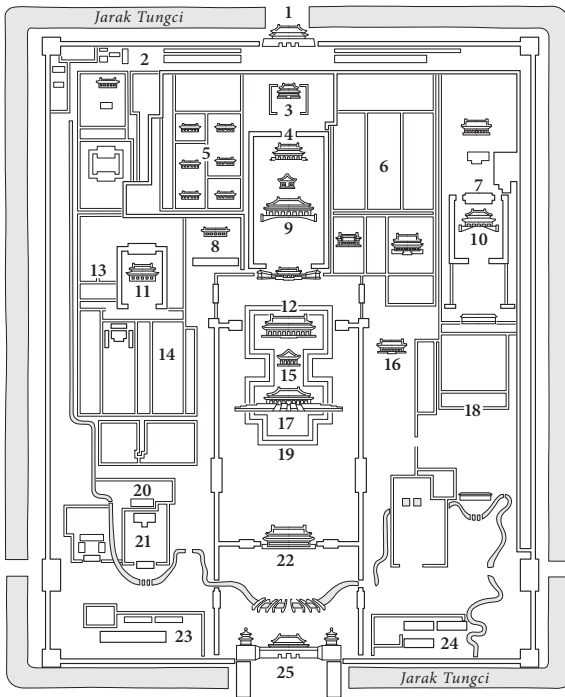
CHINA

Copyright © 2021 by Edward Rutherford

Translation copyright © 2022 za srpsko izdanje, LAGUNA

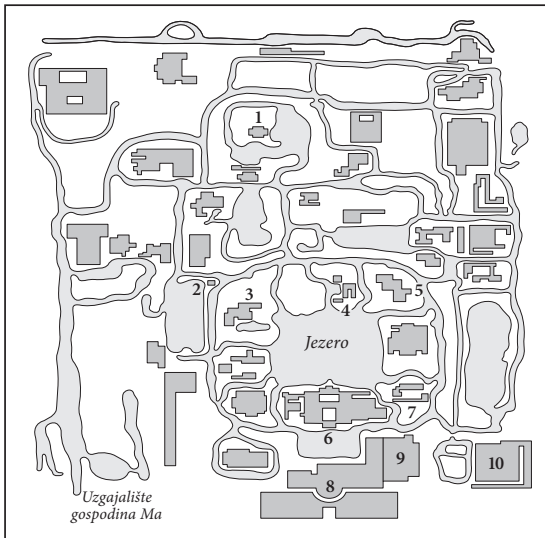
*S poštovanjem i posvećeno uspomeni na
Artura Vejlja,
Nosioca Ordena kavalira časti,
Pesnika i naučnika,
Čiji su me prevodi kineskih klasika
nadahnjivali pedeset godina*

Zabranjeni grad

- 1 Kapija Božanskog vojnog genija
- 2 Dvorska kuhinja i vrtovi
- 3 Dvorana carskog mira
- 4 Palata zemaljskog spokoja
- 5 Odaje carice i konkubina
- 6 Rezidencijalne palate
- 7 Palata spokojne dugovečnosti
- 8 Careve odaje
- 9 Palata nebeske čistote
- 10 Dvorana carske nadmoći
- 11 Palata mira i spokojstva
- 12 Dvorana trajnog sklada
- 13 Utvara
- 14 Kancelarije carskog domaćinstva
- 15 Dvorana centralnog sklada
- 16 Streljište
- 17 Dvorana vrhunskog sklada
- 18 Palate mladih prinčeva
- 19 Zmajski pločnik
- 20 Riznica
- 21 Carska skladišta
- 22 Kapija vrhunskog sklada
- 23 Odaje slugu i evnuha
- 24 Sekretarske kancelarije
- 25 Meridijanska kapija

Letnja palata

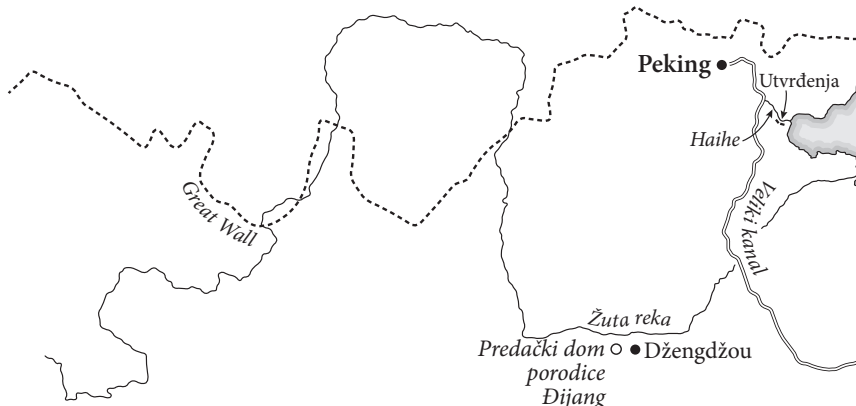
- 1 Zemlja čuda naučnika Lijensija
- 2 Hram opšteg mira (Dom svastike)
- 3 Prolećna vila kajsijinog cveta
- 4 Ostrvo svetišta
- 5 Akademija zelenog vutong drveta
- 6 Careva privatna rezidencija
- 7 Terasa božura
- 8 Dvorana za audijencije
- 9 Dvorana marljive uprave
- 10 Prinčevska škola

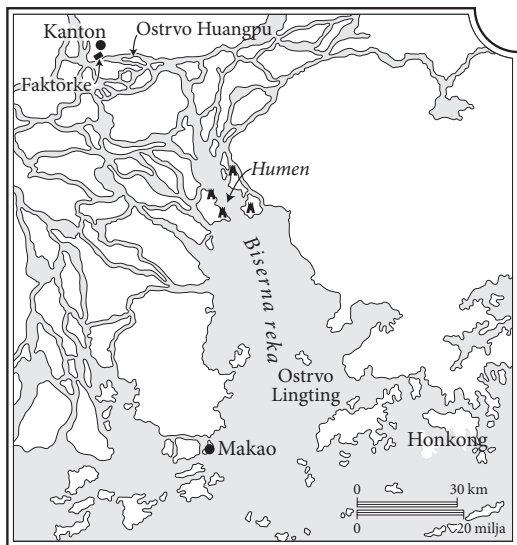
SPOLJAŠNJA MONGOLIJA

UNUTRAŠNJA MONGOLIJA

PUSTINJA GOBI

TIBET

Guilin

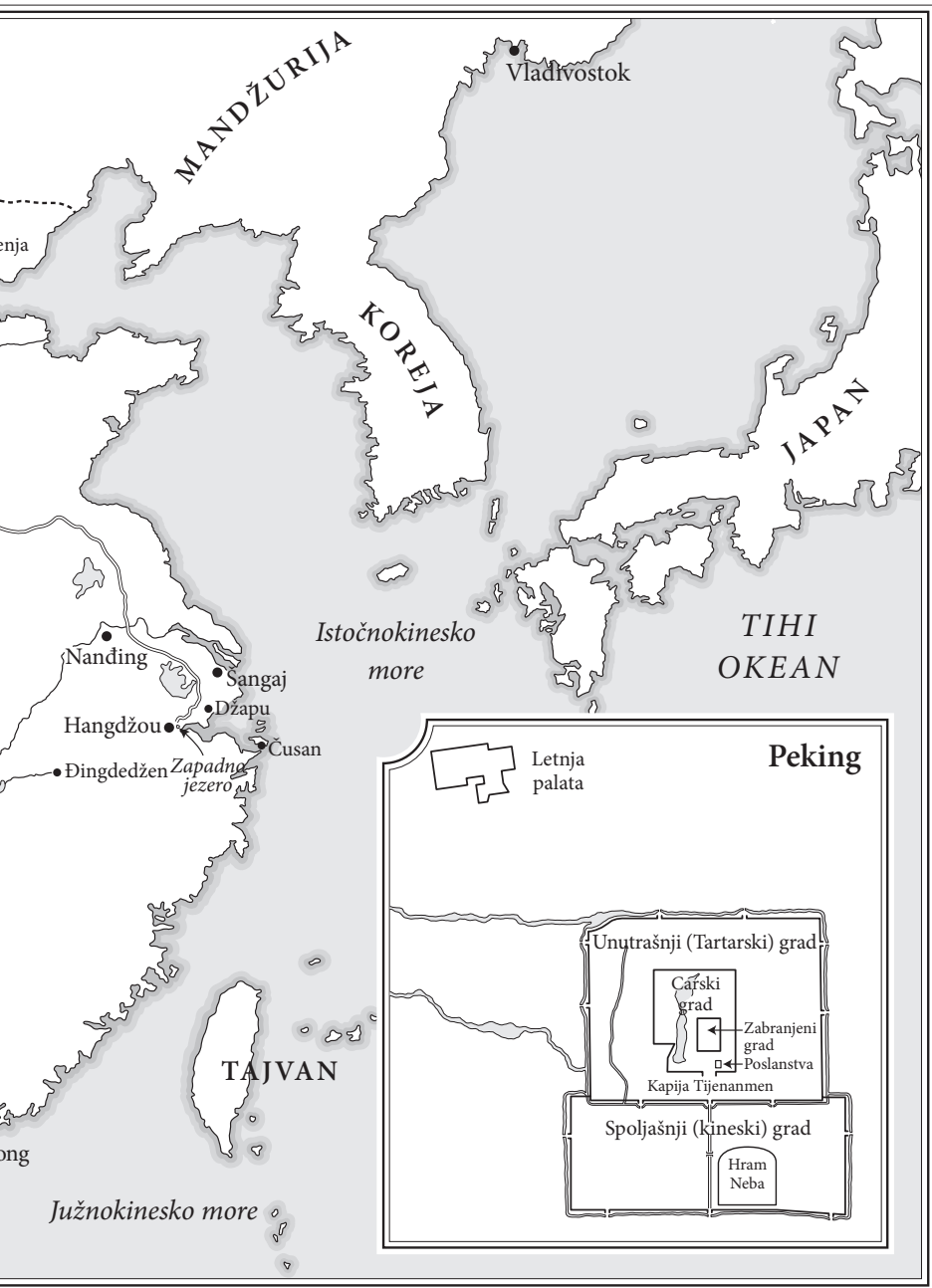
Guangdžou (Kanton)

Selo ○
Mejling

Honkong

VIJETNAM

SADRŽAJ

Napomena autora	13
CRVENO SUNCE ŽUTA REKA	17
OPIJUM.	71
MAKAO	149
HONGKONG	213
PROZOR	249
NEMEZIS.	304
DŽAPU	361
DVORAC	434

NAPOMENA AUTORA

Kina je pre svega i iznad svega roman, ali se njegova radnja odvija u pozadini stvarnih događaja.

Prikaz istorijskih događaja koji se pojavljuju u priči jeste moj, i nadam se da je ispravan. Svi glavni likovi, međutim – Trejder, Čarli Farli, braća Odstok, Nio, Šižung, Mejling, Lakirani Nokat, gospodin Liju, gospodin Ma, Guandī, njihove porodice i prijatelji – izmišljeni su.

Želim da naglasim da posebnu zahvalnost dugujem sledećim autorima i naučnicima na čijim se opsežnim istraživanjima, pre svega primarnih izvora, zasniva ovaj roman.

OPŠTI UVODI: Džonu Keju, za najpitkiji uvod u istoriju Kine; Kerolajn Blanden i Marku Elvinu za njihov izvanredni *Kulturološki atlas Kine*; i Marini Vorner za slikovito ilustrovani životopis „Zmajске carice“.

SPECIJALISTIČKI RADOVI: Džuliji Lavel za Opijumske ratove iz 1839; Piteru Vordu Feju, za dodatne pojedinosti u vezi s ratom i trgovinom opijumom; kada je pak reč o upotrebi opijuma u Kini, Džangu Jangvenu. Pojedinosti o životima evnuha opisao je Đija Jinghua u svom delu o životu Suen Jaoting, o konkubinama i služenju iz dela Hsje Bao Hu, o životu sluga

iz priče Ide Pruit o Staroj gospođi Ning. U opisima uvezivanja stopala oslanjao sam se na spise Doroti Ko. Za upoznavanje sa složenom temom Mandžuraca, zahvalan sam Marku C. Eliotu i, iznad svega, Pamelu Kajl Krosli, čije mi je detaljno istraživanje tri naraštaja jedne mandžurske porodice omogućilo da opišem izmišljenu porodicu Guandi. Za pojedinosti u vezi sa Letnjom palatom moju zahvalnost zaslužuju Guo Daiheng, Jongcu Vung, a naročito Lilijan M. Li o Juenmingjuenu. U opisivanju carskog pravosudnog sistema i zakona torture, oslanjao sam se na odličnu monografiju Nensi Park. Kada je reč o feng šuiju i odlikama sela u južnoj Kini, zahvalnost dugujem autorima članaka Sijaosin He i Đun Luo. Pišući o Tajpinzima, oslanjao sam se na studije Stivena R. Plata i Džonatana Spensa. Posebno sam zahvalan Dajani Preston na njenom opisu opsade poslanstava u toku Bokserskog ustanka iz dana u dan, koja mi je pružila obilje materijala za rad.

Moram dodati i ličnu zahvalnost Džuliji Lavel za mudre i korisne savete kojima me je usmeravala na mom putu; doktoru Džejsmu Grinbaumu, Tesi Džonston i Mai Cao za korisne razgovore; Sing Cungling i Hang Liju su zaslužni za temeljna kulturološka čitanja mojih prvih nacрта; i Lin Džao za temeljno istorijsko čitanje čitavog rukopisa. Sve preostale greške isključivo su moje.

Veliko hvala i Rodniju Polu za pripremanje mapa sa tako uzornom marljivošću i strpljenjem.

Još jednom zahvaljujem svojim urednicima Vilijamu Tomasu u *Dabldeju* i Oliveru Džonsonu u *Hoderu*, ne samo zato što su stvorili tako sjajan tim, već i za veliku ljubaznost i strpljenje tokom dugog i tehnički napornog pisanja ovog rukopisa. Takođe želim da zahvalim Majklu Vindzoru u Americi i Alasteru Oliveru u Britaniji, za dva veoma različita ali podjednako sjajna dizajna korica. Veliko hvala i timu Karija Dokinsa, Marije Karele, Rite Madrigal, Majkla Goldsmita, Lorin Veber i Keti Harigan u *Dabldeju*.

Kao i uvek, veliko hvala Kari Džons i čitavom timu *RCW*.

I konačno, naravno, hvala mom agentu Džil Kolridž, kojoj dugujem neizmernu zahvalnost u poslednjih trideset šest godina.

IMENA: Nazivi kineskih mesta u ovoj knjizi dati su uglavnom u modernom obliku, osim u nekoliko slučajeva kada zapadnjački likovi koriste u razgovoru nazive Kanton i Peking, kao što bi činili u devetnaestom veku.

CRVENO SUNCE ŽUTA REKA

Januar 1839.

U početku nije čuo glas iza sebe. Crveno sunce bleštalo mu je u oči dok je jahao preko središta sveta.

Šezdeset pet kilometara od zore. Još stotine koje tek treba da pređe. A nema mnogo vremena, možda ga nema uopšte. To nije znao.

Uskoro će ogromno tamnocrveno sunce zaći, pašće setni ljubičasti sumrak a on će morati da se odmori. A u zoru da nastavi put. I sve vreme se pitao: hoće li uspeti da stigne do oca kojeg voli, i da mu kaže, pre nego što bude prekasno, kako mu je žao. Jer tetkino pismo je bilo vrlo jasno: otac mu je na samrti.

„Gospodine Đijang!“ Ovoga puta je čuo dozivanje. „Đijang Šižung! Čekajte!“

Okrenuo se. Jedan jahač terao je konja putem. Posle bleska crvenog sunca u očima, Đijangu je trebalo nekoliko trenutaka da razazna da je to sluga gospodina Vena, Vong. Šta je to moglo da znači? Zauzdao je svog konja.

Vong – nizak, debeljuškast, ćelav čovek koji je došao iz južnih krajeva – vodio je domaćinstvo starog naučnika, koji je u

njega imao potpuno poverenje, i uzeo pod svoju zaštitu mladog Đijanga kada je došao tamo. Okupan je znojem. Sigurno je jahao brže od carskog glasnika da me stigne, pomisli mladić.

„Je li gospodin Ven dobro?“, upita Đijang zabrinuto.

„Da, da. Kaže da se morate odmah vratiti u Peking.“

„Da se vratim?“ Đijang ga pogleda s nevericom. „Ali otac mi je na samrti. Moram kod njega.“

„Čuli ste za gospodara Lina?“

„Naravno.“ Čitav Peking pričao je o skromnom službeniku, ranije malo poznatom, koji je ostavio takav utisak na cara da mu je poverena veoma važna misija.

„Želi da vas vidi. Odmah.“

„Mene?“ On je bio niko. Čak ni to. Beznačajni propali nikogović.

„Gospodin Ven je pisao gospodaru Linu o vama. On poznaje gospodara Lina još iz studentskih dana. Ali vam gospodin Ven to nije rekao, jer nije želeo da se uzalud ponadate. Kad mu gospodar Lin nije odgovorio...“ On napravi tužnu grimasu. „A onda je jutros, pošto ste otišli, gospodinu Venu stigla poruka. Gospodar Lin bi vas mogao primiti u svoje osoblje. Ali mora prvo da vas upozna. Zato mi je gospodin Ven rekao da jurim za vama kao da me goni hiljadu đavola, da vas vratim.“ On značajno pogleda mladića. „Ovo je velika prilika za vas, Đijang Šižung“, reče mu on tiho. „Ako gospodar Lin bude imao uspeha u svojoj misiji, i ako mu se dopadnete, i sam car će saznati vaše ime. Opet ćete se naći na putu velikog uspeha. Drago mi je zbog vas.“ On se blago nakloni, da nagovesti budući mladićev status.

„Ali moj otac...“

„Možda je već preminuo. Vi to ne znate.“

„A možda je živ.“ Mladić se zagleda u daljinu, vrlo očigledno uznemiren. „Trebalo je da krenem ranije“, promrmlja on sebi u bradu. „Suviše sam se stideo.“ Opet se okrenuo Vongu. „Ako se sad vratim, izgubiću tri dana. Možda i više.“

„Ako želite da uspete, morate iskoristiti priliku. Gospodin Ven kaže da bi vaš otac svakako želeo da odete kod gospodara Lina.“ Glasnik zastade. „Gospodin Ven je rekao gospodaru Linu da govorite kantonski. Što je vaša velika prednost – kad je reč o ovoj misiji.“

Šižung je ćutao. Obojica su znali da je kantonski dijalekat, kojim su govorile sluge, naučio zahvaljujući Vongu. U početku je mladog mandarina zabavljalo da od Vonga uči neke uobičajene izraze. Ubrzo je otkrio da je kantonski gotovo sasvim drugačiji jezik. Takođe je imao više glasova nego mandarinski. Međutim, Šižung je imao dobar sluh i za godinu-dve, svakodnevno ćaskajući s Vongom, naučio je jezik dovoljno da može da se sporazumeva. Njegov otac, koji nije imao visoko mišljenje o ljudima s juga, blago se podsmevao čuvši za to dostignuće. „Mada pretpostavljam da bi ti jednog dana moglo koristiti“, priznao je. Ali gospodin Ven ga je savetovao: „Ne preziri kantonski jezik, mladiću. On sadrži mnoge drevne reči koje su izgubljene u našem mandarinskom jeziku.“

Vong ga je usrdno posmatrao. „Gospodin Ven kaže da vam se možda nikad više neće ukazati ovakva prilika“, nastavi on.

Đijang Šižung se zagleda ka crvenom suncu i tužno odmahnu glavom.

„Znam“, rekao je tiho.

Nekoliko trenutaka nijedan od njih se nije pomakao. Zatim mladić, teška srca, ćuteći okrenu konja nazad putem ka Pekingu.

*

Do kraja te noći, osam stotina kilometara dalje, na obali zapadno od luke koja je u to vreme spoljašnjem svetu bila poznata kao Kanton, magla je nadolazila sa Južnokineskog mora, obavijajući svet belinom.

Devojka je prišla dvorišnoj kapiji i pogledala napolje, misleći da je sama.

Uprkos jutarnjoj magli osećala je prisustvo sunca, koje je blistalo negde iza izmaglice; ali ipak nije mogla da vidi ivicu jezerca, samo tridesetak koraka ispod sebe, ni rasklimani drveni most sa kojeg je njen svekar gospodin Lung rado posmatrao pun mesec, podsećajući se da je on vlasnik tog jezerca i da je najbogatiji seljak u svom selu.

Mejling je osluškivala u vlažnoj tišini. Ponekad se moglo čuti tiho pljuskanje kada bi patka gurnula glavu u vodu i protresla je. Ali osim toga nije čula ništa.

„Mejling.“ Šapat s njene desne strane.

Namrštila se. Nazirala je obrise gustiša bambusa pored puta. Oprezno je krenula u tom pravcu.

„Ko je to?“

„To sam ja. Nio.“ Pored bambusa iskrсну jedna prilika i krenu ka njoj.

„Mali Brate!“ Lice joj se ozari. Čak i posle toliko godina, nepogrešivo ga je prepoznala. Još uvek je imao osobeni ožiljak preko nosa i obraza.

Nio joj zapravo nije bio brat. Moglo bi se reći da uopšte nisu bili u srodstvu. On je poticao iz porodice njene bake s majčine strane, koja je pripadala plemenu Haka. Pošto su mu majka i sestre umrle od kuge, otac ga je na dve godine ostavio kod roditelja Mejling, pre nego što se ponovo oženio i opet uzeo dečaka sebi.

On se, zapravo, zvao Niju. Ali na dijalektu njegovog rod-nog sela to ime je zvučalo više kao Nijok, mada se završno k jedva čulo u izgovoru. I tako je Mejling našla srednje rešenje i izmislila ime Nio, sa kratkim o, koje mu je još od tada ostalo.

Mnogo pre nego što ga je otac uzeo nazad, Mejling je prihvatila Nija kao brata, i od tada je bila njegova sestra.

„Kada si stigao?“, upita ona šapatom.

„Pre dva dana. Došao sam da te vidim, ali mi je tvoja svekrva rekla da više ne dolazim. Onda je otišla kod tvojih roditelja i kazala im da me ne puštaju da dođem kod tebe.“

„Zašto je to uradila?“

Mada je Nio, sa svojih petnaest godina, bio samo godinu dana mlađi od Mejling, ona je primetila da on još uvek izgleda detinjasto. On se na trenutak zagledao u zemlju pre nego što je priznao. „Možda je to zbog nečega što sam rekao.“

„Zašto si došao ovamo, Mali Brate?“

„Pobegao sam.“ On se nasmeši, kao da je rekao nešto čime se treba ponositi.

„Oh, Nio...“ Ona je upravo zaustila da ga pita za pojedinosti kada on pokaza da ih neko posmatra sa kapije iza njenih leđa.

„Čekaj me na ulazu u selo sutra ujutru“, reče mu ona brzo. „Potrudicu se da dođem u zoru. Ako me nema, dođi opet sutradan. A sada beži. Brzo, brzo.“

Dok je Nio zamicao u bambus, ona se okrete.

Pored kapije je stajala mlada žena ovalnog lica. Vrba je bila njena jetrva. Zvale su jedna drugu sestrom, ali se sva sličnost među njima na tome završavala.

Nosila je ime tananog stabla vrbe. Međutim, bez raskošne odeće i šminke koju je pažljivo nanosila na lice, izgledala bi prilično obično. Vrba je poticala iz bogate seoske porodice u susednom okrugu po imenu Van i mada se udala za starijeg sina gospodina Lunga, seljaci su je uljudno, shodno običaju, zvali Van ženom. U skladu sa višim statusom porodice Van, Vrbina stopala bila su povezana kad je bila mala, tako da je sada hodala elegantnim sitnim koracima koji su je izdvajali od siromašnih seljanki poput Mejling, čija je porodica radila u poljima.

Vrba je bila malo viša i pomalo izveštačeno se blago saginjala, poput otmene dame. Mejling je bila niža i stajala je uspravno na svojim prirodnim stopalima, kao prava seljanka, što je i bila. Takođe je bila poznata, još od malih nogu, kao najlepša u selu. Da joj roditelji nisu bili tako siromašni, mogli su joj povezati

stopala i lepo je obući i prodati je nekom trgovcu u nekom od obližnjih gradova kao mlađu suprugu ili konkubinu. Međutim, koliko god da je bila lepa, niko nikada nije pomišljao da će se udati za sina gospodina Lunga.

Zapravo, većina ljudi je taj brak smatrala skandaloznim. Njena svekrva je bila besna.

Između njih je postojala još jedna razlika. Vrba je svom mužu već podarila jedno dete – mada je, na nezadovoljstvo njegovih roditelja, to bila devojčica. Srećom je, međutim, Vrba opet bila u petom mesecu trudnoće.

Kad su se vratile u prednje dvorište kuće Lungovih, Vrba je ispod trepavica pogledala Mejling.

„Znam ko je to.“

„Oh?“

„To je tvoj rođak, Nio. Znam sve o njemu. Zoveš ga Malim Bratom.“ Ona polako klimnu glavom. „Svi u kući znaju da je on tu, ali nismo smeli da ti kažemo.“

„Čak ni moj muž?“

„Hteo je. Ali plašio se da ćeš možda hteti da vidiš Nija i tako upasti u nevolje. Želeo je da te zaštiti. To je sve.“

„Hoćeš li reći Majci?“

„Osloni se na mene, Sestro.“

U dvorištu je raslo malo stablo pomorandže. Stigavši do njega, Vrba zastade.

„Ne pokušavaj da ga vidiš, Sestro. Ako Majka sazna, išibaće te. Ili nešto još gore.“

*

Bilo je rano popodne u Kalkuti tog dana kada je kočija sa jednim konjem, u kojoj su se vozila dva mlada Engleza, stigla do ljupkog predgrađa Čoringi. Zavesje behu sasvim navučene da ih zaklone od jake svetlosti – jer iako je u Indiji bila sezona

hladnog vremena, dan je ipak bio sunčaniji i vreliji od većine letnjih dana u Britaniji.

Čarli Farli je bio veseo momak. U kriketu, kojem je bio vičan, bio je dovoljno visok da izaziva poštovanje. Lice mu je bilo okruglasto i činilo se da postaje sve okruglije kako mu se svetla kosa povlačila sa čela. „Još uvek nisam oćelavio“, primećivao je vedro, „ali biću ćelav do popodnevnog čaja.“ Njegove svetloplave oči iza naočara delovale su prijateljski, ali nipošto tupavo. Ne samo u kriketu, već i u životu uopšte, umeo je da igra po pravilima.

Njegov prijatelj Džon Trejder bio je nešto viši, sa kosom boje crnih maslina, vitak i prilično naočit. Ali njegove prodorne kobaltnoplave oči nisu izgledale vedre.

„Sve je ovo strahovita greška“, rekao je sumorno.

„Gluposti, Džone“, rekao je Čarli Farli. „Rekao sam pukovniku da si mi spasao život. Biće vrlo uljudan prema tebi.“ Koji trenutak kasnije, točkovi kola krenuše kratkim prilaznim putem posutim šljunkom. „Sada ćemo samo ostaviti ova pisma kod moje tetke Harijet i idemo dalje. Zato se potrudi da izgledaš vedrije.“

Dom Čarlijeve tetke izgledao je kao tipična raskošnija kolonijalna kuća, sa prednjom i zadnjom verandom, čije su široke strehe podupirali čvrsti jonski stubovi obojeni u belo. Prozračno predvorje vodilo je u jednostavnu ali otmenu dnevnu sobu i trpezariju, obe nameštene u engleskom stilu. Kada su dva mladića stigla do vrata, indijske slugе, besprekorno odevene u belo, kao da su izronile iz svih uglova.

Tetka Harijet je očigledno čula kočije jer je već bila u predvorju. Čarli je voleo tetku. Kao i njena rođena sestra, njegova majka, još uvek je imala zlatnoplavu talasastu kosu kao u mladosti. Plave oči su joj bile bistre, a ona i njen muž nudili su svakoj pridošlici u Britansku Kalkutu lagodno gostoprimstvo koje je bilo odlika kolonijalnog trgovačkog života.

„Šta radiš ovde, Čarli?“, upitala ga je. „Zar vi momci ne bi trebalo da radite?“

„Radimo, tetka Harijet“, reče Čarli. „Ali jutros su stigla pisma iz Engleske, među kojima je i majčino pismo za tebe. Hteo sam odmah da ti ga donesem.“

Tetka Harijet se nasmeši.

„Pretpostavljam da bi sad mogao da ručaš?“

„Nipošto. Zapravo, ne možemo da se zadržavamo. Pošli smo na ručak kod pukovnika Lomonda.“

„Pukovnik Lomond? Baš otmeno.“

„Zapravo, otac je išao s njim u školu“, objasni Čarli. „Tako sam uspeo da dobijem pozivnicu za ručak u njegovom klubu. Mislio sam da bi Džon voleo da vidi to mesto.“

„Onda krenite, momci“, reče tetka Harijet. „Ne smete zakasnuti kod pukovnika Lomonda.“

„Odosmo“, reče Čarli.

Došlo je vreme da porazgovara s njim u četiri oka. A pošto su desetak minuta ostali sami u kolima, Čarli je odlučio da to odmah obavi.

„Znaš li šta ne valja kod tebe, Trejderu?“

„Reci mi.“ Trejder je uspeo da se neubedljivo nasmeši.

„Dobar si drug. Poverio bih ti život. Ali si neveseo. Pogledaj kakav si danas. Treba samo da gledaš i uživaš.“

„Znam.“

„Ali nije to suština. Tvoja je nevolja u tome što nikad nisi zadovoljan. Šta god da imaš, uvek želiš nešto više.“

„To je možda istina.“

„Mislim, rastao si kao siročće, što je zbilja teško. Ali nije kraj sveta. Išao si u pristojnu školu. Nasledio si pristojnu sumu novca. Imaš mene za prijatelja. Radimo kod *Ratraja*, u jednoj od najboljih agencija u Indiji. I mada se čini da sam u to ne

veruješ, đavolski si zgodan i polovina žena u Kalkuti je zaljubljena u tebe. Šta bi još hteo?“

„Ne znam, Čarli“, priznade njegov prijatelj. „Pričaj mi o tom pukovniku Lomond u kojeg ću upoznati. On ima porodicu?“

„Ženu. Posećujem je povremeno. Znaš, iz čiste pristojnosti. Otmena dama. Sin mu je u vojsci, malo stariji od nas. Ima i ćerku. Sreo sam je nekoliko puta u njihovoj kući. Vrlo je lepa.“ Čarli se nasmeši. „Ali se ponašam uzdržano. Pukovnik ne bi voleo da sam suviše prislan s njom.“

„Jer je aristokrata.“

„Stara škotska porodica. Stariji brat živi u nasleđenom zamku – znaš kako to izgleda.“

„A mi smo trgovci, Čarli. Trgovci, prah pod njegovim nogama.“

„On se lepo ponaša prema meni.“

„To je zato što je tvoj otac išao s njim u školu.“ Tamnokosi mladić začuta, a kad mu prijatelj nije odgovorio, nastavi: „Znaš li šta me nervira, Čarli?“

„Šta?“

„Ljudi poput Lomonda nas gledaju s visine jer se bavimo trgovinom. Ali šta je Britanska imperija? Veliko trgovačko preduzeće. Oduvek je bila. Ko upravlja Indijom? *Istočnoindijska kompanija*. Ko ima vlast nad tamošnjom vojskom? *Istočnoindijska kompanija*. Dakle, ta kompanija danas predstavlja britansku vladu po svemu sem zvanično, a veliki deo trgovine je u rukama nezavisnih trgovaca poput nas. Ali činjenica je da je svrha vojske u kojoj su pukovnik Lomond i oficiri slični njemu, da je razlog njenog postojanja upravo zaštita trgovine. Tebe i mene. Bez trgovaca, nema ni vojske.“

„Nećeš mu valjda to reći, je li?“, upita Čarli nervozno.

„Mogao bih.“ Trejder ga smrknuo pogleda, a onda se nasmeši. „Ne brini.“

Čarli napući usne, odmahnu glavom i vrati se na svoju temu. „Zašto ne možeš jednostavno da igraš po pravilima,

Džone? Kako stvari stoje, ti i ja imamo poprilično sreće. Moj otac je celog života radio za *Istočnoindijsku kompaniju* i penzionisao se prilično bogat, znaš. Ima veliku kuću u Batu. Prvi sused nam je general-major. Sjajan tip, igra karte s mojim ocem. Shvataš li šta hoću da kažem? Za mene je to dovoljno dobro.“

„To nije za potcenjivanje, Čarli.“

„Ali kad bih želeo više, evo kakva su pravila. Ako mi se posreći u *Ratraju*, mogao bih da zaradim dovoljno da kupim imanje, da postanem zemljoposjednik. To se često dešava. Moj sin bi mogao da služi u nekoj boljoj regimenti i da postane oficir kao jedan od Lomondovih.“ Farli ozbiljno pogleda svog druga. „To je igra društvenih slojeva, Trejderu, ako želiš da je igraš.“

„To dugo traje.“

„Dva-tri naraštaja, to je sve. Ali znaš kako kažu?“ Čarli Farli se zavalio u kolima i nasmeši. „Ugled je... samo pitanje vremena.“

Prolazeći kroz otmeni ulaz u Bengalski vojni klub, Džon Trejder je osetio kako mu se sva zlovolja vraća. Za početak, u crnom fraku, prikladnom samo za svežiju britansku klimu – pa ipak su pravila kluba zahtevala da ga obuče – bilo mu je nesnosno vruće. A zatim, naravno, tu je bio i sam klub.

Britanci još uvek nisu bili vladari čitave Indije, ali bili su gospodari Bengala. A u velikom bengalskom gradu Kalkuti dokaza o tome bilo je na sve strane. Na trkama. Na golfskim igralištima. A nigde tako ubedljivo kao na esplanadi, gde je otmena klasična fasada Bengalskog vojnog kluba u svojoj kolonijalnoj raskoši gledala s visine na sve koji su prolazili mimo nje.

Ko su bili ti prolaznici? Pa, Indijci i Angloindijci, naravno, ali i Britanci; trgovci, poslovni ljudi, srednja klasa i niži slojevi – to jest svi oni koji nisu vladali, već radili. Jer članovi Bengalskog vojnog kluba su bili vladari. Oficiri, sudije, administratori Britanske imperije, naslednice Rimskog carstva – ili su bar oni tako videli sebe. Poput rimskih senatora na koje su se ugledali,

ti ratnici i zemljoposednici prezirali su obe profesije i, iznad svega, trgovce.

Pukovnik Lomond ih je već čekao u prostranom, prozračnom predvorju, sa čijih su zidova slike državnika i generala mrko gledale u Džona. Pukovnik ih je odmah poveo u trpezariju.

Beli platneni stolnjak bio je uštirkan i krut kao daska. Džordžijansko srebro, *Vedžvud** tanjiri, teške kristalne čaše. Za početak, šeri poslužen uz supu. Francuska hrana je možda bila u modi, ali je pukovnik nije voleo, te im je poslužena obična govedina s kupusom i krompirom, odgajana u kraju, u britanskim baštama. Vino je bilo izvrsno. Ukratko, mogli su se nalaziti u nekom klubu u centru Londona.

Što se ticalo samog pukovnika Lomonda, tog dana je bio u uniformi, lepog skerletnoj tunici i crnim pantalonama. Bio je visok, vitak; kosa mu se pomalo proredita no još uvek je bila tamna. Obrve su mu se izvijale naviše na krajevima, te je ličio na kakvog plemenitog sokola. Bio je pravi škotski poglavica, od glave do pete.

Bilo je jasno da želi da se ponaša prijateljski prema mladom Farliju, kojeg je oslovljavao sa „dečače moj“, dok je o starijem gospodinu Farliju, koji je sada živeo u Batu, govorio kao o njegovom „dragom ocu“.

„Dobio sam pismo od tvog dragog oca. On kaže da stari general Frobišer stanuje u njegovom susjedstvu.“

„Jeste li ga poznavali, gospodine?“

„Da. Sjajan sportista. Lovac na krupnu divljač.“

„Tigrove?“

„Svakako. Znaš, kada je počinjao, još se lovilo pešice. Nije bilo odlazaka u lov na slonovima, kao danas.“ On s odobravanjem klimnu glavom Čarliju.

---

* Poznati britanski proizvođač porcelana. (Prim. prev.)

Šta se to kod Čarlija Farlija toliko dopalo pukovniku Lomondu? Donekle, naravno, to što je bio simpatičan mladić, baš kao i njegov otac. Otvoren, uljudan, opušten. Ali i nešto više. On je znao gde spada, i bio je time zadovoljan. Čarli nikada ne bi prešao granicu. Kada je iskreno rekao Lomondu da ima prijatelja koji bi voleo da vidi klub, ali da nema načina da zadovolji prijateljevo interesovanje, „osim ako biste nas vi pozvali na ručak, gospodine“, Lomond ih je odmah pozvao. „Odvažan momak“, rekao je pukovnik kasnije svojoj ženi, sa istim odobravanjem koje bi pokazao prema odvažnom mladom oficiru. Ali Čarli ga nikada ne bi doveo u neugodan položaj pokušavajući da postane član kluba. Mada to pukovniku Lomondu ne bi naročito smetalo. No to, naravno, nije bila suština. Kao što su dobro znali svi koji su upravljali Britanskom imperijom, suština nije bila u pojedinačnom slučaju, već u onome što bi on mogao da izazove.

Tada je pukovnik pogledao u Džona Trejdera.

Kod mladog Trejdera je bilo nečega što se Lomondu nije sviđalo. Nije bio siguran šta je to. Prirodno, pošto je tamnokosi mladić bio Farlijev prijatelj, pukovnik je bio uljudan prema njemu. Međutim, godine života u Indiji i posmatranja ljudi razvili su kod pukovnika Lomonda šesto čulo. U ovom trenutku doživljavao je istu nelagodu koju je jednom osetio tren pre nego što je u svojoj kući zatekao kobru.

„Iz kojeg dela zemlje potičete?“, upitao ga je. To je uvek bezbedno pitanje.

„Odrastao sam na zapadu, gospodine“, odgovorio je Trejder. „A zatim odmah pored Londona. Blekhit.“

„Blekhit, hm? Tamo je nekad davno bilo drumskih razbojnika, je li?“ Mada je to rekao šaljivo, da li se u toj rečenici mogao kriti nagoveštaj da bi i sam Trejder mogao biti drumski razbojnik? Naravno da ne. „Imate li i sada rodbine tamo?“

„Nemam žive rodbine“, odgovori Trejder.

„Baš nikoga?“

„Verujem da je pre dva-tri naraštaja moj otac imao nekih daljih rođaka. Ali došlo je do porodične svađe, i razišli su se. Ne znam čak ni kako se zovu ni gde žive.“

„Oh.“ Pukovnik je promenio taktiku. „Vi i Farli niste išli u školu zajedno, je li?“

„Ne, gospodine. *Čarterhaus*.“

„Dobra stara škola.“ Pukovnik otpi gutljaj vina. Naravno, to nije baš kao *Herou*, gde su se školovali on i Farlijevi.

„Trejder mi je spasao život, gospodine“, reče Čarli usrdno.

Pukovnik Lomond bezlično pogleda u Čarlija. Obojica su znali da mu je Čarli to već bio rekao. Ali pukovnik nije želeo da ovaj tamnokosi neznamac ispadne junak.

„Drago mi je što to čujem“, rekao je, kratko klimnuvši glavom. „Ako nekad budemo večerali zajedno“, dodao je neodređeno, obraćajući se Trejderu, „morate mi ispričati čitavu priču.“

Stolnjak je sklonjen kada je poslužen desert. Pukovnik ih je poslužio portom, dodajući im dekanter. Lepo su ručali. Ako se pukovnik za vreme ručka i nije direktno obraćao Trejderu, dok je Čarlija gledao s toplinom, to se moglo shvatiti kao posledica rasejanosti. Sada se, međutim, činilo da mu je nešto palo na pamet.

„Reci mi, dečaće moj, vaša agencija, *Ratraj*...“ Zabrinuto se nagnuo ka Čarliju. „Oni su ispravni, je li?“

„Apsolutno, gospodine. Pravi kao strela.“ Čarli se nasmešio. „Otac mi je postavio isto pitanje. Posle poslednjeg sloma, gospodine, *Ratraj* veruje u umerenost.“

„Dobro je.“ Pukovnik s olakšanjem klimnu glavom. Prošle su tek dve godine otkada je propast moćne trgovačke kuće *Palmers* – žrtve preterane pohlepe i dugova koji se periodično vraćaju, poput kuge, na svako tržište – srušila gotovo sve agencije u Kalkuti, ojadivši bezbrojne udovice i siročiće. „Naravno“, priznao je pukovnik uz čašu porta, „u prošlom veku,

neki nabobi* iz *Istočnoindijske kompanije* zaradili su ogromno bogatstvo za svega nekoliko godina.“ Pogled mu je odlutao u daljinu nagoveštavajući da, ako bi mu sudbina ponudila, čak ni hrabri vojnik poput njega ne bi imao ništa protiv da dobije koju stotinu hiljada funti više.

„Jedini koji se sada brzo bogate, gospodine“, rekao je Čarli, „jesu oni koji odlaze u Kanton, u trgovinu sa Kinom.“

„To sam čuo. Pomalo prljav posao, je li?“ upita tiho pukovnik.

„Pa, mi se time ne bavimo, gospodine“, reče Čarli, na šta pukovnik s odobravanjem klimnu glavom.

A onda je, pošto je tako dugo uljudno ćutao, Džon Trejder odlučio da progovori.

„Žao mi je što ste protiv trgovine sa Kinom, gospodine“, primetio je. „Ona se zasniva na čaju, zar ne?“ Da li se u njegovom glasu krio neprijateljski prizvuk?

„Čaj. Naravno“, progundā pukovnik.

„Britanci piju čaj, koji se uvozi iz Kine, jer je to gotovo jedino mesto gde se on uzgaja. Čaj se oporezuje. A porezom od čaja plaća se veliki deo troškova britanske mornarice.“

„To zbilja ne bih znao“, reče pukovnik.

„Dakle, nije čaj ono što vam smeta, gospodine“, nastavi Trejder. „Možda imate nešto protiv opijuma koji dobavljamo Kinezima u zamenu za čaj?“

„Kinezi imaju pravo da kupuju šta hoće, rekao bih“, primeti pukovnik Lomond, pogledavši u Čarlija da nagovesti kako mu je dosta tog razgovora.

„Engleski čaj“, umeša se vedro Čarli. „Ne biste verovali koliko čaja ljudi mogu da popiju. Mada on zapravo nikome nije potreban. Ali traži se. Svake godine sve više.“ On dobaci

---

* Kolokvijalni naziv za čoveka koji se obogatio na Istoku, najčešće u Indiji tokom osamnaestog veka, preko *Istočnoindijske kompanije*. Veruje se da je izraz nastao od hindi-urdu reči *nawab*, preko portugalske *navabo*. (Prim. prev.)

Trejderu upozoravajući pogled. „Zapravo, plaćaju ga srebrom, znate.“ On se okrete pukovniku. „Bojim se, gospodine, da moramo da krenemo. Znade, posao zove.“

„Naravno, dečaće moj. Uvek mi je zadovoljstvo da te vidim“, reče mu zahvalno Lomond.

„To je trougaona trgovina“, nastavi Trejder, tiho ali neumoljivo. „Kineski preprodavci dobijaju opijum od naših posrednika u Kantonu. Ti Kinezi plaćaju srebrom naše ljude. Posrednici koriste srebro da kupe čaj. A odakle dolazi opijum? Iz Indije. Uglavnom iz Bengala. Uzgaja ga *Istočnoindijska kompanija*. Tako je, gospodine, zar ne?“

Pukovnik Lomond nije odgovorio. Ustao je od stola. Prijateljski hvatajući Čarlija pod ruku, ali tako da je Trejdera ostavio da ide za njima, poveo ih je ka vratima.

Nekoliko trenutaka kasnije svi zajedno siđoše niz stepenište kluba, i tu bi se na ulici i rastali, da ih nije prenuo nečiji glas.

„Tata!“ Glas je dopirao iz natkrivene kočije u kojoj se, u pratnji svoje majke, sluškinje, kočijaša i pratilaca na konjima, mlada dama u svili i sa suncobranom u ruci vozila esplanadom. Kočija se zaustavila.

„Dobar dan, tata“, reče Agnes Lomond. „Jesi li lepo ručao?“

Pukovnik Lomond nije očekivao ovaj susret, ali se okrenuo ćerki s osmehom, a ženi sa opreznim pogledom koji je ta dama odmah primetila.

„Naravno, obe poznajete mladog Farlija“, rekao je on s rdačno kada su se dve žene pozdravile s Čarlijem. „A ovo je“, dodade on neodređeno, okrećući ka Trejderu šaku koja se odjednom opustila, „njegov prijatelj.“

„Džon Trejder“, reče Trejder, uljudno se nasmešivši gospođi Lomond, pre nego što je pogledao u njenu kćerku. Ali kad je pogledao u tu mladu ženu, njegove tamnoplave oči ostale su prikovane za nju.

Agnes Lomond je imala dvadeset godina i već je bila prava dama. Nije bilo drugog izraza za to. Majka joj je bila naočita,

krupna gospođa. Ali Agnes je bila vitka, poput svog oca, i nešto viša od majke. Njeno lice, pažljivo zaštićeno od sunca, bilo je čudesno belo. Ako joj je nos i bio predugačak da bi mogao biti nazvan lepim, to je njeno lice činilo samo plemenitijim. A o njenom karakteru nije bilo moguće ni nagađati.

Možda je to bilo upravo zbog te uzdržanosti, ili zbog njene crvenkastokestenjaste kose, ili činjenice da mu je bila društveno nedostižna, ili zbog njenih tamnih bademastih očiju, ili pak zbog sopstvene snažne želje da je ukrade od oca – ali koji god da je bio razlog tome, Džon Trejder je gledao u Agnes Lomond otvorenih usta, kao ošamućen.

Njena majka je to primetila i odmah se umešala. „Hoćeš li da pođeš s nama?“, pitala je muža, koji je odmah ušao u kočiju. „Moramo pustiti vas i vašeg prijatelja da se vratite na posao, gospodine Farli.“ Ona klimnu glavom Čarliju, koji se naklonio kada je kočija krenula.

Međutim, Trejder je zaboravio da se nakloni. Samo je stajao i gledao.

*

Crveno sunce je opet zalazilo kada je Đijang Šižung, izlazeći iz borove šume kroz koju je vodio stari put, stigao nadomak grada. Visoko gore, poput nebeskih rebara, ogromne linije oblaka pružale su se po nebu, hvatajući narandžasti odsjaj sunca na zapadu. Kao i uvek, kad god bi se zagledao u moćne zidove tog grada, njegove tornjeve, ogromne zavojite krovove sa sjajnim crepovima, Đijang Šižungu je zastao dah.

Peking. Bio je veličanstven.

Pa ipak, je li to njegov grad?

Đijang je znao da su ljudi koji sebe nazivaju Han – njegovi ljudi – podigli ograđeni grad na ovom mestu pre tri hiljade godina.

Međutim, tek pre pet vekova je Kublaj-kan, unuk Džingis-kana, moćni mongolski osvajač, postao vladar Kine i, pošto je izgradio čudesni Šandu* u svom letnjem lovištu u stepi, odabrao ovaj severni grad za svoju kinesku prestonicu.

Ipak, nepun vek kasnije, domaća dinastija Han, blistavi Ming, uspela je da otera Mongole i ojača Veliki zid da odvрати nove osvajače. Međutim, Kublaj-kanovu prestonicu su zadržali. Dinastija Ming je tri veka vladala Kinom.

Bilo je to zlatno doba. Književnost i umetnost su cvetale. Kineski naučnici štampali su najveću enciklopediju biljne medicine koju je svet ikada video. Kineski brodovi plovili su na zapad do Afrike. Porcelan iz dinastije Ming postao je poznat širom sveta.

Međutim, čak se i vladavina sjajne dinastije Ming završila. Isti obrazac je u Kini viđen mnogo puta: postepeno propadanje, slabi car, seljačka buna, ambiciozni general koji pokušava da preotme vlast. A u ovom slučaju, još jedna velika invazija sa severa – ovog puta to je bila konfederacija klanova – mandžurskih – iz ogromnih šuma i ravnica severoistočno od Kineskog zida.

Mandžurska vojska bila je organizovana u velike grupe, barjatarske divizije, koje su predvodili prinčevi ili pouzdane poglavice. Kada se carstvo dinastije Ming slomilo i palo pod njihovu vlast, ovi vojnici su zauzeli gradove, i u njima ostali vekovima.

Što se tiče ponosnih Han Kineza, oni sada behu podanici. Njihovi ljudi bili su primorani da prihvate mandžurske frizure, obrijano teme i ostatak kose upleten u dugu pletenicu – rep ili „perčin“ – koja im je visila niz leđa.

Pa ipak, ako su se Kinezi pokorili, njihova kultura nije. Svakako, Mandžurci su se ponosili svojom junačkom ratničkom prošlošću, ali sada, kao vladari ogromnih kineskih gradova, palata i hramova, ubrzo su nadenuli sebi kinesko ime – Čing – i vladali manje-više kao obični kineski carevi. Čing carevi su

---

* Engl.: *Xanadu*. (Prim. prev.)

prinosili večne žrtve bogovima. Neki su postali veoma učeni zahvaljujući kineskoj književnosti.

Đijang im je dugovao poslušnost. Pa ipak, sada, poput mnogih Han Kineza, i dalje je znao da su on i njegov narod istinski naslednici milenijuma kineske kulture, i da bi trebalo da bude iznad vladara kojima je služio.

Ogromni spoljašnji zid koji se prostirao pred njim pružao se šest kilometara u dužinu, s istoka na zapad, sa ogromnom kapijom u sredini. S unutrašnje strane zida, desno, izdignutu iznad okoline na visokom bregu, video je okruglu pagodu kod Hrama Neba, ispred kojeg je car izvodio drevne obrede tražeći od bogova dobru žetvu. Njen trospratni krov od plavih crepova prelivao se u indigo boju pod crvenkastim ćilibarom oblaka.

Prošavši kroz kapiju, on i Vong su nastavili ka severu nasutim putem još nekoliko kilometara, ka još veleleprijem zdanju Unutrašnjeg grada na dva i po kvadratna kilometra, zaštićenom zidinama sa ogromnim stražarskim kulama na svakom uglu.

Kada su ušli, prošavši pored stražara sa mandžurskim kapama, kožusima i čizmama, padao je mrak. Tezge sa obe strane širokog puta već su se zatvarale, a njihovi vlasnici skidali su svoje table. Skupljači otpada, od kojih su neki nosili šešire sa širokim obodima a većina obične kape, nagnuti nad svojim lopatama, ubacivali su balegu u velike glinene posude. U vazduhu je lebdeo blagi miris đubreta, začinja sojom i ginsengom.

Taj Unutrašnji grad nipošto nije bio centar Pekinga. Jer se unutar njega, iza veličanstvene kapije Tijenanmen, nalazila još jedna ograđena tvrđava, Carski grad; a unutar njega, okružen jarkom, skriven od gotovo svačijeg oka svojim purpurnim zidovima, pod zlatnim krovovima, Zabranjeni grad, najskrivenije unutrašnje svetište, ogromna palata i dom samog Cara Neba.

Put ih je te večeri vodio do severoistočne četvrti Unutrašnjeg grada, do mirne ulice u kojoj je, u ljupkoj kućici pored malog

hrama, živeo učeni gospodin Ven. Đijang je već bio umoran i žudeo je da se odmori.

Međutim, čim su ušli u malo dvorište, stari Ven je požurio ka njima.

„Konačno“, uzviknuo je. „Morate poći kod gospodara Lina. On sutra odlazi. Ali će vas primiti večeras, ako odmah odete kod njega. Odmah.“ Gurnuo je Đijangu u ruku pismenu propusnicu za Carski grad. „Von će vas povesti“, rekao je. „On zna put.“

Ušli su pešice, ne kroz veliku kapiju Tijenanmen, već kroz manji ulaz na istočnom zidu Carskog grada; uskoro su stigli do lepe carske gostinske kućice sa širokim, uvis povijenim strehama, u kojoj je stanovao gospodar Lin. Koji trenutak kasnije Šižung se obreo u maloj sobi u kojoj je gospodar Lin sedeo na velikoj rezbarenoj stolici od ružinog drveta.

Na prvi pogled, kod njega nije bilo ničeg tako posebnog. Izgledao je kao običan stameni, sredovečni mandarin. Njegova mala, špicasta brada bila je seda, a oči mu behu široko razmaknute. S obzirom da ga je bio glas da je strog, Đijang je očekivao da visoki komesar ima tanke usne, ali su one zapravo bile pune.

Pa ipak je kod njega bilo nečega vrlo dostojanstvenog, ne-kakve smirenosti. Ličio je na opata u manastiru.

Đijang se pokloni.

„Već sam bio odabrao mladića koji je trebalo da bude moj sekretar“, obratio mu se tiho gospodar Lin, bez ikakvog uvoda. „Ali on se razboleo. Čekao sam. Stanje mu se pogoršalo. U međuvremenu, o vama mi je pisao gospodin Ven, učeni čovek kojem verujem. Smatrao sam to povoljnim znakom. On mi je pričao o vama. Neke dobre stvari, neke ne tako dobre.“

„Ovaj pokorni sluga je duboko počastvovan što ga se njegov učitelj gospodin Ven setio, visoki komesaru, ali ne znam ništa o njegovom pismu“, priznao je Đijang. „Mišljenje gospodina Vena je u svakom slučaju ispravno.“

Blago klimnuvši glavom, gospodar Lin pokaza da ga je ovaj odgovor zadovoljio.

„Takođe mi je rekao da ste krenuli na put da obiđete oca koji je na umoru.“

„Konfucije nas uči: 'Poštuj svoga oca', visoki komesaru.“

U *Konfucijevim analektima* nije bilo važnije teme.

„I očeve svoga oca“, dodade Lin tiho. „Ne bih vas ometao u toj dužnosti. Ali ovamo sam vas pozvao iz vrlo važnog razloga, a zadatak mi je poverio car lično.“ On zastade. „Najpre vas moram bolje upoznati.“ Strogo je pogledao Đijanga. „Vaše ime, Šižung, znači 'učena čast'. Vaš otac je od vas mnogo očekivao. Ali pali ste na ispitima.“

„Istina je, sluga sam pokorni.“ Đijang obori glavu.

„Zašto? Jeste li dovoljno učili?“

„Mislio sam da jesam. Stidim se.“

„Vaš otac je položio gradski* ispit iz prvog pokušaja. Jeste li želeli da budete bolji od njega?“

„Ne, visosti. To bi značilo nepoštovanje. Ali sam osećao da sam ga izneverio. Želeo sam samo da mu ugodim.“

„Vi ste mu jedini sin?“ On oštro pogleda u Đijanga, a kada mladić klimnu glavom, primeti: „To nije mali teret. Da li ste se plašili ispita?“

„Da, visoki komesaru.“

To je bilo blago rečeno. Putovanje u glavni grad. Niz malih pregrada u koje su kandidati zaključavani po tri čitava dana za vreme ispita. Govorilo se da, ukoliko đak u toku tog procesa umre, telo umotavaju i bacaju preko zidina.

„Neki kandidati su na ispit krijumčarili papire. Varali su. A vi?“

Đijang se trgnu. Nije uspeo da obuzda izraz besa i ponosa koji mu se u trenu ukazao na licu. Brzo se s poštovanjem

---

* U carskom sistemu ispita za državne službenike postojala je načelna podela na tri nivoa, lokalni ili provincijski ispit na nivou oblasti ili prefekture, ispit na nivou grada i dvorski kao najviši nivo. (Prim. prev.)